

7. Apanovych, O.M. (1993), *Ostannii koshovyi Zaporozhkoi Sichi* [The last koshovyi of Zaporozhzhian Sich], Lybid, Kyiv, Ukraine, pp. 254–272.
8. Antonovych, V.B. (1991), *Pro kozatski chasy na Ukraini* [About Cossack times in Ukraine], Dnipro, Kyiv, Ukraine.
9. Avdeienko, S.I. (1995), *Poslednii ataman : povesti i ocherki iz istorii Tavricheskogo kraia* [The last ataman : stories and essays from the history of Tavricheskii region], Melitopol, Ukraine.
10. Kulyniak, D.I. (1991), *Ostannii koshovyi Petro Kalnyshevskiy* [The last koshovyi Petro Kalnyshevsky], Znannia, Kyiv, Ukraine.

УДК 821.161.2 – 93.09

**ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ
ШЛЯХОМ ПОДОЛАННЯ ЧАСОВИХ МЕЖ
(НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ В. РУТКІВСЬКОГО
“СТОРОЖОВА ЗАСТАВА”)**

Макарова Т.М., к. філол. н., доцент

*Криворізька філія ПВНЗ “Європейський університет”,
вул. Галенка, 2, м. Кривий Ріг, Україна*

Makarova.vivat@gmail.com

У статті осмислюється роль історичної дитячої прози як важливого фундаменту національно-патріотичного виховання на сучасному етапі розвитку нашої держави. Нині і суспільство, і література перебувають на межі вироблення нових ціннісних етико-духовних орієнтирів, котрі повинні виховати достойне майбутнє на власних зразках. І саме тому, актуальною стає історична проза В. Рутківського, яка не тільки повинна зацікавити юного читача своїм історичним аспектом, а й стати зразком для наслідування.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, етико-духовні цінності, мораль.

**ОСМЫСЛЕНИЕ ИСТОРИИ РОДНОГО КРАЯ
ПУТЕМ ПРЕОДОЛЕНИЯ ВРЕМЕННЫХ ГРАНИЦ
(НА МАТЕРИАЛЕ ПОВЕСТИ В. РУТКОВСКОГО “СТОРОЖЕВАЯ ГРАНИЦА”)**

Макарова Т.М.

*Криворожский факультет ЧВУЗ “Европейский университет”,
ул. Галенко, 2, г. Кривой Рог, Украина*

В статье осмысливается роль исторической детской прозы как важного фундамента национально-патриотического воспитания на современном этапе развития нашего государства. Сегодня и общество, и литература пребывают в процессе создания новых ценностных этико-духовных ориентиров, которые в будущем должны будут сформировать достойное поколение, воспитанное на примерах их предков. И именно поэтому актуальной является проза В. Рутковского, которая не только должна заинтересовать юного читателя своим историческим аспектом, но и стать примером для подражания.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, этико-духовные ценности, мораль.

**THE JUDGMENT OF THE HISTORY OF THE NATIVE LAND
BY OVERCOMING OF TEMPORARY BORDERS
(ON A MATERIAL OF THE STORY OF V. RUTKIVSKY “THE SENTRY OUTPOST”)**

Makarova T.M.

*Krivorizhkyi branch of the Private high school “The European university”,
Halenko str., 2, Kryvyi Rih, Ukraine*

Today is a special time when the literature possesses a prime role which directed on education of respect for sort and country history in which the person lives. The young generation has to comprehend to treat the past, by granting evidential examples and belief that we need to appreciate the life of the people, freedom and it

isn't simple to know history, and to be able correctly to estimate its weak and strengths. Pages of works for children often offer still to insufficiently educated reader a large number of adventure and fantastic literature on historical subject, attracting them to past sources. And creation of indissoluble interrelation between the art and real world in which with each step the high moral consciousness which is that spiritual basis which is directed on ability both small has to be formed, and to feel the adult identified with the roots, the people, the nations is the most important in this process.

The literary critics actively join the touched issue. The vast majority of judges of creativity of Vladimir Rutkivsky unanimously emphasize that his works are on a time when each child, having read the book, has true satisfaction both from process and from the received illustrated finds about the roots. The historical children's prose has today chance to eradicate an infection of rather Ukrainian insignificance in our consciousness and to become that strong immunity which gives a worthy example of a victory of our heroes at different stages of life of the Homeland.

Nowadays the society and literature are on border of production of a new valuable ethic and spiritual reference points which have to bring up the worthy future on own examples. And a historical prose of V. Rutkivsky is very actual for this reason.

The Article purpose is to define formation process in consciousness of the teenager respect for history of the native land by personal attraction it to events of national and liberation competitions at the time of polovetsky invasion.

The works of V. Rutkivsky can serve one of examples of patriotic education as each of its works raises separate and quite mysterious page of history. The work chosen for the analysis is not an exception; it reveals us history of athletes who always associated in human consciousness with the extraordinary force and invincibility. And the author of the adventure story went further in own research, trying to show their Ukrainian roots and personal lines. The art space of work is divided into two temporary eras timing between which reaches the millennia is the world at the time of polovetsky invasion during Vladimir Monomakh's board and modern life of inhabitants sat down Voronivka.

The writer creates model of national and patriotic education, choosing a circle work for the main form of out-of-school training. At the head of a circle costs a men authoritative for Voronivsky fellows Konstantin Pavlovich, who annually gains any tasks for children who burn from desire independently to learn all new or unknown. Summer vacation this year it was decided to devote stories of the native land that it wasn't a shame before descendants with its ignorance. The main hero of work Vitko Bubnenko, became the eyewitness of the past, overcomes in itself boastfulness and self-confidence, and evolves both physically and morally. And acquaintance of the boy to athletes Ilya Murovts, Oleshk Popovic and Dobrynya completely changes outlook of the fifth-grader. And such lesson of true courage taught the boy to appreciate the world and rest of modern life and to be grateful last generation for it.

So, the form of narration and a genre elected by the author, becomes a bright example of that only own acts or, being eyewitnesses of the past, it is possible to change consciousness of young generation which wants real examples of courage and devotion to the Homeland. And it is very actual today and perspective option of formation of national consciousness of future defenders of Fatherland who even are at the cost of the life ready to protect the homeland.

Key words: national and patriotic education, ethic cultural wealth, moral.

Сьогодні особливий час, коли літературі належить першочергова роль, і саме тій, що спрямована на виховання поваги до історії роду та країни, в якій проживає людина. Молоде покоління повинно осмислено ставитися до свого минулого, шляхом надання доказових прикладів і переконання в тому, що нам необхідно цінувати життя людей, виборену свободу та не просто знати історію, а й уміти правильно оцінювати її слабкі та сильні сторони. Сторінки творів для дітей часто пропонують ще недостатньо освіченому читачеві велику кількість пригодницької та фантастичної літератури на історичну тематику, залучаючи їх до витоків минулого. Та найважливішим у цьому процесі є створення нерозривного взаємозв'язку між художнім та реальним світом, у якому з кожним кроком повинна формуватися висока моральна свідомість, котра є тим духовним підґрунтям, яке спрямоване на здатність малої і дорослої людини відчувати себе ідентифікованою з власними коренями, народом, нацією.

Усе більш актуальною стає проблема патріотичного виховання й у дослідженнях науковців-педагогів. Зокрема, Б. Сусь першочерговими проблемами сучасного громадянина вважає “відсутність необхідної інформації у підручниках, навчальних посібниках” [1, с. 196] та наголошує на необхідності формування відповідальності за долю країни, у якій людина проживає, і особливу роль при цьому він відводить створенню

власного мистецького продукту, котрий замінить поширені в медіаіндустрії іноземні копії [1, с. 197]. Наголошує на вказаному і О. Мельнікова, адже, на її думку, першочерговим завданням, яке стоїть перед сучасною молоддю, є пробудження “сформованої патріотичної ідеї” [2, с. 84]. Дослідниця пояснює це тим, що люди, котрі звикли жити в стані постійного спокою, втрачають здатність об’єктивної оцінки блага й саме тому за його відсутності – відчуття духовної єдності зі своїм народом переходить у стан, який перебуває за межами людської свідомості. А, як відомо, перманентність притупляє в людині бажання працювати над собою та виховувати відчуття патріотизму, любові до власного народу, його історії, мови та звичаїв. І саме тому, при виникненні конфліктів різного рівня, особливо в разі військової загрози, людина переживає депресивний стан, зумовлений відсутністю перспективи і впевненості в завтрашньому дні. А здатність долучитися до долі Батьківщини, навіть ціною власного життя, не розглядається ними взагалі. У своїх дослідженнях О. Абрамчук та О. Кафарська роблять акцент на потребі формування громадянської позиції студентської молоді, особливо під час викладання циклу соціально-гуманітарних дисциплін, котрі спрямовані на реалізацію таких компонентів, як “пізнавального”, “емоційно-оцінювального” та “дієво-вольового, регулятивного” [4, с. 13].

Саме тому доречним сьогодні є запровадження реалізації положень Концепції національного виховання в навчальний процес освітніх закладів різного рівня [5].

Активно долучаються до порушеної проблеми й літературознавці. Більшість поціновувачів творчості В. Рутківського одногосно підкреслює, що його твори на порі, коли кожна дитина, прочитавши книгу, отримує справжнє задоволення і від процесу, і від отриманих ілюстрованих знахідок про своє коріння. Саме історична дитяча проза має сьогодні шанс викоринити в нашій свідомості інфекцію щодо української меншовартісності, і стати тим міцним імунітетом, котрий дає гідний приклад перемоги наших героїв на різних етапах життя Батьківщини та здатність юного читача і його батьків відрізнити “халтуру, від справжньої літератури” [6, с. 27]. Не можна залишити поза увагою й стиль письменника, котрий не нав’язує власну думку читачеві, а веде з ним активний діалог, незважаючи на невеликий досвід дитини, яка сприймає твір.

Отже, нині і суспільство, і література знаходяться на межі вироблення нових ціннісних етико-духовних орієнтирів, котрі повинні виховати достойне майбутнє на власних зразках. І саме тому актуальною стає історична проза В. Рутківського, яка звернена до “підлітків, котрі визначаються з власними ідеалами, “захоплюючись і обурюючись” [7, с. 1].

Мета статті – визначити процес формування у свідомості підлітка поваги до історії рідного краю шляхом особистісного залучення його до подій національно-визвольних змагань за часів половецької навали.

Творчість В. Рутківського може слугувати одним із прикладів патріотичного виховання, оскільки кожне з його дітищ порушує окрему, і, як виявилось, досить загадкову сторінку історії. Не винятком є і обраний для аналізу твір, адже в ньому розкривається історія богатирів, які завжди асоціювались у людській свідомості з надзвичайною силою та непереможністю. Та автор пригодницької повісті-легенди пішов далі у власному дослідженні, намагаючись показати їхні українські корені та особистісні риси.

Художній простір твору поділено на дві часові епохи, хронометраж між якими сягає тисячоліття – світ за часів половецької навали під час правління Володимира Мономаха й сучасне життя мешканців села Воронівка.

Письменник створює модель національно-патріотичного виховання, обираючи гурткову роботу за основну форму позашкільного навчання. На чолі гуртка стоїть авторитетна для

воронівських хлопчаків людина – Костянтин Павлович, котрий щорічно вигадує різні завдання для дітей, які аж горять від бажання самостійно пізнавати все нове або ж невідоме. Цьогорічні літні канікули вирішили присвятити історії рідного краю, щоб не було соромно перед нащадками за її незнання.

Абсолютно несподівано Вітько Бубненко розпочав підготовку засідання одностудійців в одному з найзагадковіших міст Воронівки – Чортовому Ярі, де була велика кількість печер, котрі могли слугувати ідеальним штабом для юних дослідників. Та потрапивши в “зміїну нору”, став очевидцем історичних подій у Римові та Переяславі, де колись правив Володимир Мономах. Перехід у часі відбувся через заглибину в печері, завдяки якій автор зміг реалізувати, здавалося б, нездійсненні мрії ще вчора колишнього учня, а сьогодні – уже помічника самого Олешка Поповича, родича Іллі Муровця та сина тітки Миланки. Прихильність мешканців Римова хлопчина викликав неочікуваним порятунком Олешка Поповича від половців та правдивою розповіддю своїм новим родичам про життя в іншому часі.

Перебуваючи в Римові, Вітько віднайшов єдиний спосіб порозумітись із мешканцями, котрі проживали в тому ж місті, де й він, у тій же хаті, однак відстань між ними була більше ніж дев’ястсот років – щирість. І саме цією рисою він не тільки викликав повагу у своїх прашурів, а й отримав шанс повернутися до свого коріння за рахунок максимальної схожості із сином тітки Миланки Мирком. Хлопець довго не міг стримати хвилювання від того, що спілкувався зі славетними богатирями Олешком Поповичем та Іллею Муровцем (“ще сьогодні зранку він був звичайнісіньким воронівським школярем – а під вечір став родичем самого Іллі Муровця, славетного багатиря” [8, с. 74]) та особисто зміг долучитися до порятунку власної землі від ворогів.

Тож колишній любитель фантастики, котрого захоплювали “подорожі в минуле на машині часу” [8, с. 33], найкращий борець Воронівської середньої школи, для якого соромно було “злякатися невідомо чого” [8, с. 34], опинився в самому епіцентрі військових дій проти половців. Спокій відчув Вітько тільки тоді, коли переконався, що “не чужий він цим гарним людям! Вони хочуть повернути його додому. До мами і татка. Навіть не дивлячись на те, що тітка Миланка і слухати не хотіла про наступне Вітькове щезнення” [8, с. 107].

Перебуваючи на своїй прабатьківщині, Вітько почав оволодівати військовою справою, освоювати принципи боротьби, які нагадували йому сучасний танок – гопак. Однак відчувши, що не під силу йому римівські дружинники, котрі хоч і були однакові з ним за віком, та виявилися спритнішими – вирішив удатися до хитрощів: застосував відомі йому дев’ять прийомів, котрі вивчив на секції карате в школі.

Особливо корисним виявилось знайомство Мирка з богатирями. Раніше, читаючи на сторінках підручників про їхню силу, Вітько навіть і припускав, що Олешкові Поповичу притаманні людські риси: сором’язливість у спілкуванні з небайдужою йому Росанкою, “задавакуватість” [8, с. 6] і відчутна дитячість проявлялась у прагненні розсердити діда Овсія. Та повага до старших була для нього незаперечною, як і очікування словесної оцінки від Іллі Муровця. Спостерігаючи за поведінкою останнього (“старшого над римівською сторожовою заставою” [8, с. 6]), Вітько захоплювався його вірністю рідному народові, авторитетністю серед воїнів та непоступливістю перед зрадниками: “міг пробачити будь що, окрім боягузства та непослуху” [8, с. 12]. Несподіваною знахідкою для Вітька стала й причина видозміни прізвища багатиря. В одному з діалогів між хлопчиною та Іллею він розповів, що традиційно його рід називали Муровцями, адже “вони мури заводили” [8, с. 73], і тільки після того, як він став на службу до переяславського князя та неодноразово брав участь у боях під Муромом, його стали називати Муромцем. Така відвертість ще більше викликала пошану в хлопця до цього сміливця, котрий ціною втрати рідних залишився вірним державі.

Переповнений почуттями від спілкування та спостерігаючи за роботою римівців, Вітько також вирішив не пасти задніх і проявити себе з найкращого боку. Мирко одразу погодився на пропозицію Олешка навчитися бойового мистецтва та кінній справі, а сам поділився з багатирем хитрощами бойових прийомів. І кожного разу хлопець притупляв у собі потайне бажання розповісти друзям про свої здобутки, особливо – знайомство з Добринею Микитовичем, адже такий шанс був подарований саме Вітькові долею. Зігрівало юнака й відчуття заздрощів у товаришів. Однак такі дитячі прояви миттєво стали другорядними, оскільки тепер перед Мирком було поставлено важливе завдання – супроводжувати Олешка Поповича під час розвідки на половців, бо сам багатирик став вважати його власним талісманом.

Велику роль у житті римівців відіграв змії, котрого дуже боялися половці і який згодом став у пригоді богатырям. Самому ж Вітькові Змії двічі змінив долю. Спершу він переніс його на ціле тисячоліття назад, і завдяки цьому хлопцеві вдалося не тільки детальніше зрозуміти історію рідного краю, а й самостійно відчути дух боротьби за нього, а вдруге – сама згадка про цю страшну й надто фантастичну потвору наводила на половців такий жах, що вони не тільки повірили у вигадану історичну місію хлопця, а ще й вирішили проявити особливе ставлення до свого полоненого. Однак, мабуть, найголовнішою причиною такої військової ерудиції Вітька стала не бойова тактика, а звичайний спосіб самозбереження в ситуації, котра не залишала вибору між життям та смертю. Хлопчина не по літах виявився добрим стратегом, хоча й свій страх він ніяк не зміг приховати, змусивши в сльозах виплеснути власні емоції.

Особливо складними для Мирка виявилися стосунки з дідом Овсієм (“найвідомішею у Римові людиною”, якого боялися “навіть ті, хто вже нічого не боявся” [8, с. 6]). Його авторитет був незаперечним для богатырів. А причиною цього стали не тільки вік, мудрість, велика кількість перемог у військових походах, але й особиста вдячність Іллі та Олешка за порятунок і батьківське виховання. А недовіра діда до всього невідомого була зумовлена особистою втратою рідних під час одного з нападів половців: “Колись він був дружинником у переяславського князя, а сім’я його мешкала тут у Римові. Дві доньки були в нього... Та одного разу під Римовим з’явилася велика половецька орда. З дідової сім’ї живим зостався лише молодший брат”; “сам дід Овсій покинув свою дружинницьку службу і перебрався до Римова назавжди. Ходив і далі з князем у походи, проте щоразу повертався до батьківської хати. І як повернеться – одразу до болота. Кожен протічок знав” [8, с. 174]. Та встановити діалог із дідом Овсієм Миркові таки вдалося через гарний зір та здатність приходити на допомогу в складній ситуації. Особливо мудрий воїн був вдячний хлопцеві за чергування на сторожовій вежі, адже цей стратегічний військовий об’єкт не можна було залишити без нагляду, оскільки за дотриманням порядку на ньому стежив сам Ілля Муровець.

Тривалий час страшним і незрозумілим для Мирка залишався болотяний дух, котрий захищав водянні кордони міста: “Не доведи Господи чужинцеві чи зраднику потрапити до його лабет! Від дідькового погляду ніщо не сховається” [8, с. 170]. Однак саме хлопцеві дід Овсій довірив найдорожчу таємницю і познайомив його з братом, щоб той “випадково не злапав коло болота” [8, с. 170]. А передсмертне прохання старого доглядати за болотяним духом (“Мирку... брата мого ...дідька болотяного ... бережить...” [8, с. 281]) засвідчило не тільки повагу цієї людини до свого нащадка, а й здатність розгледіти в ньому відданого воїна.

Гідним прикладом майбутнім поколінням є не тільки здатність діда об’єктивно оцінювати всі можливі прорахунки під час ведення бойових дій, а й у складний для держави час поступитися власним боєм і ненавистю заради долі тисячі людей. Саме тому він погоджується стати посередником між Муровцем і полоненим сином хана Андака, внаслідок чого довелося віддати власне життя. Така безстрашність дорослої людини

сьогодні заслуговує тільки на повагу. У той час, коли сучасний світ переповнює свідомість мас чуттям егоїзму в найкритичніших ситуаціях – описаний історичний епізод прекрасно ілюструє альтруїзм минулого, де є думка про щасливе майбутнє величного народу, котрий не можна зупинити навіть смертю.

Отже, дід Овсій та Костянтин Павлович, проживаючи життя в різні проміжки часу, однаково відчують потребу суспільства в сильному лідері, котрий здатен згуртувати навколо себе молодих, для яких відсутність досвіду стає причиною слабкості та невпевненості в собі. Адже саме відданість справі та здатність керувати ще недосвідченими, але перспективними юнаками (богатирями) сприяла не тільки прекрасним зразком мудрості, але й стала тим незламним стрижнем, який був гарним прикладом для наслідування й гідної пам'яті нащадкам. Ще одним плюсом спілкування дідового сучасника з дітьми є те, що при правильній організації юнацького дозвілля можна позбутися негативних звичок: залежності від комп'ютера (Колька Горобчик), лінощів (Ігор Мороз) та беззмістовного байдикування (Вітько Бубна) і зайнятися корисною справою – вивченням власної історії.

Саме така мудрість наставників є гідним прикладом для сучасного виховання, котре здатне не тільки змінити світогляд та відчути національну ідентичність, а й своїми вчинками довести першочерговість залежності щасливого життя від добробуту держави. Підтвердженням зазначеного є позиція Вітька Бубненка, котрий, ставши очевидцем минулого, подолав у собі хвалькуватість та самовпевненість, еволюціонував і фізично, і морально. Завдяки подорожі в часі із задиристого хлопчиська виріс досвідчений юнак, котрий намагався знайти підтвердження реальності власної мандрівки. І тому після повернення Вітько одразу відвідав Городище й переконався в справжності місцини, де були поховані дід Овсій та Ілля Муровець (“посеред Городища, наче якийсь загадковий знак, вросла у землю величезна загадкова брила. А ще довкола нього час від часу знаходили то наконечник стріли, то заіржавлений уламок меча...” [8, с. 29]), шкодуючи тільки за тим, що вже не пощастить йому зустрітися зі своїми новими друзями, адже Змієва гора відкривається тільки раз у п'ятдесят років. Але такий урок справжньої мужності раз і назавжди навчив хлопця цінувати мир і спокій сучасного життя, бути вдячним минулим поколінням за це.

Отже, саме форма оповіді та жанр, обраний автором, стає наочним прикладом того, що тільки власними вчинками або ж, будучи очевидцями минулого, можна змінити свідомість молодого покоління, котре прагне реальних прикладів мужності, відваги та відданості своїй Батьківщині. І такі проблеми, як наркоманія, алкоголізм та ігрова залежність стануть абсолютно байдужими для більшості, адже коли вони подорожують у минуле, їм буде довірено найцінніше – захист свого життя і рідних від ворога, уміння протистояти йому та самостійно обрати стратегію поведінки. І відчувши себе потрібним та власноруч здобувши перемогу – кожен із дітей стане не тільки справжнім знавцем історії рідного краю, а й патріотом України. А це сьогодні є дуже актуальним і перспективним варіантом формування національної свідомості майбутніх захисників Вітчизни, котрі навіть ціною власного життя готові захищати рідні простори. І впровадження творів схожої тематики в шкільну програму є першочерговим завданням освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сусь Б. А. Виховання патріотизму у студентів вищої технічної школи [Електронний ресурс] / Б. А. Сусь // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний університет”. Філософія. Психологія. Педагогіка, 2010. – № 3. – С. 196–203. – Режим доступу : [http : nbuv.gov.ua/g-pdf/VKR/fpp_2010_3_3/37.pdf](http://nbuv.gov.ua/g-pdf/VKR/fpp_2010_3_3/37.pdf)

2. Мельнікова О. В. Проблеми патріотичного виховання сучасної молоді / О. В. Мельнікова // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. – 2012. – № 2(49). – С. 83–89.
3. Абрамчук О. В. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія та методика виховання” / Абрамчук Оксана Володимирівна; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 19 с.
4. Кафарська О. Б. Педагогічні засади формування громадянської позиції студентської молоді (1991–2005 рр.) закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Кафарська Ольга Богданівна; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007. – 21 с.
5. Концепція національно-патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza-viiskovo-patrioticnogo-vihovannya/konczepciya>
6. Качан А. Володимиру Рутківському – 75! [Електронний ресурс] / А. Качан // *Ключ*. – 2012. – С. 27. – Режим доступу: http://www.snupe.ru/key/books/show_book/103
7. Марченко Н. У дитячої літератури є два могутні крила: історія і фольклор [Електронний ресурс] / Н. Марченко. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5543>
8. Рутківський В. Сторожова застава. Повість із життя Київської Русі / Володимир Рутківський. – К. : “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”, 2012. – 303 с.

REFERENCES

1. Sus, B. A. (2010) “Education of patriotism at students of the higher technical school,” *The messenger of National technical university of Ukraine, Kyiv polytechnic university, Philosophy. Psychology. Pedagogic*, no. 3, pp. 196–203, available at: http://nbuv.gov.ua/g-pdf/VKR/fpp_2010_3_3/37.pdf
2. Melnikova, O. V. (2012) “Problems of patriotic education modern youth,” *Spirituality of the personality: methodology, theory and practice*, no. 2(49), pp. 83–89
3. Abramchuk, O. (2006) *Patriotic education of students of the highest technical educational institutions*, Thesis abstract of dissertation on receiving scientific degrees Cand. Ped. Sc, 13.00.07 “Theory and education technique”, Abramchuk Oksana Vladimirovna, Ternopol national pedagogical university of a name of Vladimir Gnatyuk, Ternopol, 19 p.
4. Kafarska, O. (2007) *Pedagogical principles of formation of a civic stand of student's youth (1991–2005) of institutions*, Thesis abstract of dissertation on receiving scientific degrees Cand. Ped. Sc, 13.00.01 “General pedagogic and pedagogic history”, Kafarska Olha Bohdanivna, Prykarpatskyi national university of a name of Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankivsk, 21 p.
5. “Concept of the national and patriotically education of the youth,” available at: www.mil.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza-viiskovo-patrioticnogo-vihovannya/konczepciya
6. Kochan, A. (2012) “Vladimir Rutkovsky is 75 years old!,” available at: www.snupe.ru/key/books/show_book/103
7. Marchenko, N. “Children's literature has two powerful wings: history and folklore,” available at: www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5543
8. Rutkivsky, V. (2012) *The Sentry outpost. The story of the life of Kievan Rus*, Kyiv, A-BA-BA-NA-LA-MA-HAA, 303 p.